Przystanek historia

https://przystanekhistoria.pl/pa2/teksty/63573,Sedzia-ktory-zabil-braci-Marchelow.html

ARTYKUŁ

Sędzia, który zabił braci Marchelów

OKRES HISTORYCZNY

(1945-1948) Pierwsze lata Polski Ludowej

Autor: KRZYSZTOF SZWAGRZYK 01.03.2020

Spośród wielu przewidzianych prawem środków represji najczęściej sięgał po rozwiązania ostateczne. Swą ponurą sławę zyskał, orzekając ponad dwieście, w większości wykonanych wyroków śmierci. Tylko na Białostocczyźnie jego decyzje stały się podstawą rozstrzelania lub powieszenia co najmniej 174 osób.

Jeden tylko raz okazał słabość w obliczu śmierci człowieka... W dniu pogrzebu Stalina.

Urodził się 16 czerwca 1907 r. w Stanisławowie w rodzinie robotnika kolejowego. Rodzice, Szymon i Anna, zadbali o edukację syna, posyłając go do szkoły powszechnej i Państwowego Gimnazjum Humanistycznego w swym rodzinnym mieście. W 1930 r. został magistrem Wydziału Prawa Uniwersytetu Jana Kazimierza we Lwowie. Przez kolejnych pięć lat aplikował w Sądzie Powiatowym i Sądzie Okręgowym oraz kancelariach adwokackich w Stanisławowie. W 1935 r., po zdaniu egzaminu adwokackiego, rozpoczął pracę w kancelarii dr. Jana Krzyżanowskiego. Rok później był już właścicielem prowadzonej do wybuchu wojny prywatnej kancelarii w Stanisławowie.

Kariera komunisty

Aktywna działalność w Komunistycznej Partii Zachodniej Ukrainy umożliwiła mu objęcie 22 września 1939 r. stanowiska p.o. sekretarza Tymczasowego Zarządu miasta Stanisławowa, sekretarza Rejonowego Oddziału Ziemskiego w tym mieście (20 października–15 grudnia 1939) i kierownika miejscowego Oddziału Ogólnego Rejonowego Komitetu Wykonawczego (16 grudnia 1939–2 lipca 1941). Z tym ostatnim ewakuował się w głąb Związku Sowieckiego, gdzie był m.in. szeregowcem 750. Strojbatalionu w Saratowie (lipiec 1941–lipiec 1942), robotnikiem, portierem i urzędnikiem Oddziału Komunalnego „Strojgazu" w Gorkim (lipiec–grudzień 1942). W grudniu 1942 r. – jak sam przyznał – „z biedy i zimna" pod fałszywym nazwiskiem Kotwicki wyjechał do Taszkientu, następnie do m. Laisza (Uzbekistan); utrzymywał się z pracy fizycznej w tamtejszym kołchozie. W maju 1943 r. wstąpił ochotniczo do tworzącego się „ludowego" Wojska Polskiego.

Początkowy pomyślny rozwój jego kariery wojskowej, związany z nominacją na stanowisko zastępcy dowódcy kompanii do spraw oświatowych 1. pp (11 czerwca 1943), został wkrótce zahamowany. Bezpośrednim tego powodem było ujawnienie faktu posługiwania się przez Ostapowicza fałszywym nazwiskiem. W związku z tym do listopada 1943 r. wykonywał „karnie" obowiązki starszego pisarza Sztabu Kwatermistrzostwa 1. Korpusu PSZ. Po umorzeniu postępowania sprawdzającego w tej sprawie awansował kolejno na stanowiska zastępcy dowódcy 1. batalionu 6. pp do spraw polityczno-wychowawczych (grudzień 1943), członka Sądu Polowego 2. DP (12 lipca 1944) i szefa Sądu Polowego 2. DP (14 marca 1945). Na tym ostatnim stanowisku teoretycznie pozostawał do 30 czerwca 1946 r.[1]

Wydziały do spraw doraźnych

W styczniu 1946 r. z inicjatywy KRN podjęto decyzję o powołaniu do życia wydziałów do spraw doraźnych, działających na zasadach autonomii przy sądach okręgowych.[2] Zgodnie z zamysłem ustawodawcy miały być

organem wymiaru sprawiedliwości, przewidzianym do osądzenia osób zatrzymanych podczas realizowanych na szeroką skalę w 1946 r. operacji wojskowych przeciwko podziemiu. W krótkim czasie wydziały takie utworzono w województwach uznanych przez władze komunistyczne za obszary szczególnej aktywności podziemia zbrojnego: białostockim, kieleckim, krakowskim, lubelskim, łódzkim, poznańskim, rzeszowskim i warszawskim.[3] Stosowanie trybu doraźnego[4] przewidziano wobec sprawców niektórych przestępstw ujętych w *Kodeksie Karnym* z 1932 r. oraz dekrecie z 16 listopada 1945 r. *O przestępstwach szczególnie niebezpiecznych w okresie odbudowy Państwa*[5]. Orzekający w ramach takiego postępowania sędziowie zobligowani zostali do wyznaczenia rozprawy głównej w czasie 24 godzin od chwili otrzymania aktu oskarżenia (art. 11), ich wyroki i postanowienia sądu nie podlegały zaskarżeniu (art. 13), a o każdym przypadku wykonania kary śmierci mieli informować opinię publiczną „[...] przez obwieszczenie w prasie lub w inny sposób z wymienieniem osoby skazanej, tudzież istoty, miejsca i czasu przestępstwa" (art. 14)[6].

Obsadę wydziałów do spraw doraźnych stanowili wyłącznie oficerowie wojskowego wymiaru sprawiedliwości, czasowo oddelegowani do sądownictwa powszechnego. O rozmieszczeniu wydziałów decydował dowódca Korpusu Bezpieczeństwa Wewnętrznego, oficer sowiecki gen. Bolesław Kieniewicz, odpowiadający za zabezpieczenie niezbędnych dla tego typu służby środków transportu, ochrony, pomieszczeń i zaopatrzenia.[7] Mimo organizacyjnej podległości Ministerstwu Sprawiedliwości, zwierzchnikiem sędziów i prokuratorów pracujących w wydziałach do spraw doraźnych był inny oficer sowiecki, ppłk Konstanty Lasota, szef Wojskowego Sądu KBW[8]. W wyniku uzgodnień zawartych między Naczelną Prokuraturą Wojskową, Najwyższym Sądem Wojskowym a Ministerstwem Sprawiedliwości do 3 lutego 1946 r. na teren województwa białostockiego skierowano czterech prokuratorów: mjr. Czesława Łapińskiego, por. Tadeusza Garlickiego, por. Jana Głodka i por. Józefa Czarniaka oraz taką samą liczbę sędziów: mjr. Stanisława Baraniuka, mjr. Juliana Giemborka, kpt. Tadeusza Roczniaka i kpt. Włodzimierza Ostapowicza[9]. Oficerowie ci stanowili kadrę dwóch powstałych w województwie wydziałów do spraw doraźnych, funkcjonujących przy sądach okręgowych w Białymstoku i w Łomży.

Sąd pod moim przewodnictwem

8 lutego 1946 r., po dwóch dniach prac organizacyjnych, powstał w Białymstoku Wydział do Spraw Doraźnych. Tego dnia w repertorium sądowym zarejestrowano też pierwszą sprawę, zakończoną ogłoszonym nazajutrz wyrokiem[10]. Pięć miesięcy później, 30 czerwca 1946 r., w jego ostatecznym bilansie orzecznictwa znalazło się: 86 zakończonych spraw, 165 skazanych[11]; w tym 93 na najwyższy wymiar kary[12]. Wszystkie wyroki śmierci orzekł przewodniczący wydziału 39-letni kpt. Włodzimierz Ostapowicz. Tylko w jednym przypadku Bolesław Bierut skorzystał z przysługującego mu prawa łaski, zamieniając skazańcowi karę śmierci na 15 lat więzienia.[13] Sąd pod przewodnictwem Ostapowicza uniewinnił też 6 oskarżonych, innych skazał na dożywocie (2 osoby), na kary od 11 do 15 lat więzienia (36 osób) oraz od 6 do 10 lat więzienia (19 osób). Najniższy wyrok – 5 lat

więzienia – wymierzył 9 osobom.[14]

„Biuletyn IPN” nr 12/2005

Luty

Wszystkie rozprawy przeprowadzono jawnie. Jedna, w siedzibie Wojewódzkiego Urzędu Bezpieczeństwa Publicznego w Białymstoku, odbyła się w obecności ok. 200 osób. 28 lutego kpt. Ostapowicz złożył wizytę przewodniczącemu Wojewódzkiej Rady Narodowej w Białymstoku. Tematem spotkania była głównie organizacja „rozpraw pokazowych dla szerszych kół społeczeństwa białostockiego”. Sędzia wyraził swój krytyczny pogląd na temat braku na terenie województwa „systematycznej i intensywnej pracy masowo-uświadamiającej, która powinna iść równolegle z akcją i pracą sądów”.

Rozpatrzono 26 spraw, osądzono 45 osób, wymierzono 25 kar śmierci.[15]

Marzec

16 marca w sali Teatru Miejskiego w Białymstoku toczył się proces Kazimierza Nowińskiego, Mieczysława Matejczyka i Zygmunta Szczepa. Rozprawie przysłuchiwało się ok. 400 mieszkańców miasta. Wymierzono dwie kary śmierci i jedną karę 5 lat więzienia. Drugą publiczną rozprawę przeprowadzono 30 marca w budynku byłego Sądu Okręgowego, z udziałem ok. 100 osób. Informacje o wszystkich zapadłych wyrokach opublikowano w formie ogłoszeń w liczbie 10 000 sztuk, które rozplakatowano następnie w całym województwie wraz z ulotką agitacyjną podpisaną przez Komisję Porozumiewawczą Stronnictw Politycznych województwa białostockiego. Niezależnie o wyrokach informowała lokalna gazeta „Jedność Narodowa”, wydawana przez Wojewódzki Urząd Informacji i Propagandy w Białymstoku.

Rozpatrzono 22 sprawy, osądzono 36 osób, wymierzono 19 kar śmierci.[16]

Kwiecień

9 kwietnia w Zabłudowie odbyła się rozprawa pokazowa z udziałem kilkuset osób. W odczytanej przez Ostapowicza treści wyroku na karę śmierci skazano żołnierza AK-WiN Antoniego Rutkowskiego. Publiczną egzekucję przez powieszenie wykonano w Zabłudowie tydzień później na oczach licznie zgromadzonych mieszkańców miasteczka i okolic. Szubienice dla skazanych na karę śmierci przez wydziały do spraw doraźnych postawiono także w innych miejscowościach województwa, m.in. w Kołakach, Zawadach i Szudziałowie.[17] O karze śmierci dla Rutkowskiego, podobnie jak o innych wyrokach zapadłych przed Wydziałem do Spraw Doraźnych w Białymstoku, informowały wydane w kilku tysiącach egzemplarzy ogłoszenia oraz miejscowa „Jedność Narodowa".

Rozpatrzono 13 spraw, osądzono 17 osób, wymierzono 7 kar śmierci.[18]

Maj

21 maja w rozprawie pokazowej zorganizowanej w świetlicy Państwowej Fabryki Włókienniczej nr 1 w Białymstoku dla ok. 300 „delegatów robotników fabryk białostockich" na ławie oskarżonych zasiedli Czesław Witek i pięcioro innych oskarżonych. Dwie występujące w procesie kobiety, Reginę Matwiejczyk i Józefę Zieńczyk, skazano na kary 6 i 8 lat więzienia. Wobec mężczyzn: Czesława Witka, Arkadiusza Krzemienieckiego, Eugeniusza Kudzielanko i Romualda Dembowskiego, kpt. Ostapowicz zastosował najsurowszą z kar. Po wyjściu sądu z fabryki na miejscu rozpoczęła się masówka, podczas której zebrani stwierdzili m.in.: „masy pracujące Białegostoku z zadowoleniem przyjęły wyrok Sądu, skazujący bandytów NSZ-wskich i ich pomocników"[19]. Następnego dnia w „Jedności Narodowej" ukazał się artykuł *Sąd w fabryce* relacjonujący proces Witka i innych: „[...] Najszersze masy naszego miasta miały możność przekonania się o sprawiedliwości naszego sądownictwa i o sprawności działania organów władz bezpieczeństwa" – informowała gazeta.[20]

Cztery dni później, 25 maja, w budynku byłego Sądu Okręgowego w Białymstoku wyrok śmierci otrzymali Józef Chanko, jego brat Antoni Chanko, Eugeniusz Baryłowicz, Julian Jabłoński i Ryszard Jerlecki. Rozprawie przysłuchiwało się ok. 150 osób.

Po procesach „Celem wzmożonego informowania społeczeństwa o działalności Sądu Doraźnego w Białymstoku" Ostapowicz zwołał konferencję prasową, podczas której przedstawił „cel stworzenia Sądów Doraźnych i konieczność systematycznego informowania społeczeństwa w formie sprawozdań z rozpraw o działalności sądu", zapraszając do „regularnego bywania na rozprawach sądowych" [sic!]. Po spotkaniu przedstawiciele PAP-u wysłali notatki do prasy centralnej, które ukazały się w „Rzeczpospolitej", „Głosie Ludu" oraz „Polsce Zbrojnej".[21]

Rozpatrzono 14 spraw, osądzono 32 osoby, wymierzono 20 kar śmierci.[20]

Czerwiec

1 czerwca w Sali Domu Ludowego w Sokółce toczyła się rozprawa pokazowa z udziałem ok. 300 okolicznych mieszkańców. Na ławie oskarżonych zasiedli żołnierze Narodowego Zjednoczenia Wojskowego (NZW), Romuald Boboryka i inni. Dwóch skazano na karę śmierci. 8 czerwca w sali Teatru Miejskiego w Białymstoku zgromadziło się ok. 500 osób. Tym razem powodem tak licznej obecności była rozprawa przeciwko członkom oddziałów NZW Romualda Rajsa „Burego": Leona Awsiejewa, Mariana Krasnodębskiego, Mieczysława Sykuckiego, Edmunda Tkacza oraz 6. Brygady Wileńskiej AK: Witolda Kosińskiego „Rybaka", Antoniego Leszczyńskiego „Trzcinki", Mieczysława Stefańczyka vel Stefaniuka „Renifera" i Jana Zgieruna „Nygusa".[23] Osiem wydanych tego dnia wyroków śmierci wykonano 21 czerwca, dzień po Bożym Ciele.[24]

W końcu czerwca kpt. Ostapowicz występował w podwójnej roli, orzekając jednocześnie jako przewodniczący Wydziału do Spraw Doraźnych oraz jako szef Wojskowego Sądu Rejonowego w Białymstoku. W tej ostatniej funkcji urzędował m.in. 25 czerwca, orzekając karę śmierci dla Mariana Plucińskiego „Mścisława", dowódcy 4. szwadronu 5. Brygady Wileńskiej AK.[25]

W przesłanym do Ministerstwa Sprawiedliwości sprawozdaniu za czerwiec 1946 r. Ostapowicz informował:

„Wszystkie wyroki skazujące, zapadłe w miesiącu czerwcu br. będą ogłoszone w całym województwie w jednym plakacie, wydrukowanym w ilości 15000 – w pierwszej połowie lipca. Wskutek działalności Sądu Doraźnego stan bezpieczeństwa na terenie woj. białostockiego znacznie się polepszył".

Rozpatrzono 12 spraw, osądzono 35 osób, wymierzono 20 kar śmierci.[26]

Szef Wojskowego Sądu Rejonowego w Białymstoku

W lipcu 1946 r. sądy doraźne, zwane niekiedy „sądami na kółkach"[27], przybrały nową postać. Powodem przeprowadzonych w tym czasie zmian było uchwalenie nowej wersji dekretu *O przestępstwach szczególnie niebezpiecznych w okresie odbudowy* państwa (13 czerwca 1946 r.)[28] oraz dekretu *O przystosowaniu przepisów w postępowaniu doraźnym do postępowania przed sądami wojskowymi* (25 czerwca 1946 r.)[29]. Te zaś były wynikiem negatywnej opinii władzy o sądownictwie powszechnym i jego prawnikach.

„Sądownictwo powszechne – mówił na naradzie 3 czerwca 1946 r. ppłk K. Lasota – zbyt jest zaskorupiałe

w formalizmie i zbyt niewolniczo przywiązane do suchego i ścisłego trzymania się litery prawa w oderwaniu od wymogów życia, by mogło podjąć zadania stojące przed sądami doraźnymi. Mało tego, że do tego rodzaju pracy nie jest zdolnym, lecz nie jest zdolnym do należytego zrozumienia i objęcia całokształtu zagadnień związanych z naszą obecną rzeczywistością i z walką z naszym wewnętrznym wrogiem."[30]

Wprowadzenie trybu doraźnego do sądów wojskowych oznaczało likwidację wydziałów do spraw doraźnych przy sądach okręgowych, których rolę przejęły odtąd sądy wojskowe, głównie Wojskowe Sądy Rejonowe (WSR) i Wojskowe Sądy Okręgowe (WSO).

W instrukcji o sposobach przygotowania procesów pokazowych nakazywano, aby szefowie sądów wojskowych uzgadniali z Departamentem Służby Sprawiedliwości (DSS) MON tryb prowadzenia rozpraw w sprawach „które mogą wywołać rezonans polityczny, np. proces 24 działaczy WiN w Białymstoku, proces akademików w Krakowie, proces kielecki, procesy sztabów organizacji podziemnych, procesy przeciwko duchownym. Bez uprzedniej zgody DSS sądy zaniechają prowadzenia tego typu spraw w trybie tzw. pokazowym, tzn. z udziałem szerszej publiczności, sprawozdawców prasowych, w salach teatrów, kin, klubów, w fabrykach, w salach sądów powszechnych"[31].

Lipiec

Przewodniczącym składu sędziowskiego we wspomnianym w instrukcji procesie 24 działaczy WiN w Białymstoku był szef WSR w tym mieście kpt. Włodzimierz Ostapowicz. Na ławie oskarżonych zasiadł zastępca prezesa Okręgu WiN Białystok ppłk Aleksander Rybnik i 23 innych członków Inspektoratu Suwalsko-Augustowskiego WiN. Podczas rozprawy pokazowej przeprowadzonej w kinie „Ton" zapadło 7 wyroków śmierci. Na ich podstawie 11 września 1946 r. w więzieniu przy ul. Kopernika w Białymstoku rozstrzelano: Aleksandra Rybnika oraz Leona Burdyna, Witalisa Konikowskiego, Stanisława Parafianowicza, Mariana Piekarskiego, Franciszka Sowulewskiego.[32]

Sierpień

8 sierpnia w postępowaniu doraźnym przed WSR w Białymstoku skazano 20-letniego Piotra Grabowskiego „Bajana", członka oddziału NZW „Burego". W telefonogramie do szefa DSS MON z 9 sierpnia awansowany w lipcu do stopnia majora Ostapowicz informował:

> „[…] skazany nie zasługuje na ułaskawienie ze względu na duże napięcie złej woli i dokonanie przestępstw szczególnie niebezpiecznych w okresie odbudowy państwa. 31 sierpnia w więzieniu przy ul. Kopernika

w Białymstoku wyrok na Grabowskim został wykonany”[33].

Swój podpis pod wydanymi w tym miesiącu karami śmierci Ostapowicz złożył też w aktach spraw: Mieczysława Kazimierskiego i Edwarda Popławskiego.

Wrzesień

Wszystkie kary śmierci orzeczone zostały w ostatniej dekadzie miesiąca. 24 września w Bielsku Podlaskim na śmierć skazano Witolda Orłowskiego[34] i Stanisława Kosza[35]. 27 września ich los podzielili oskarżeni o przynależność do WiN Stefan Maciejewski[36] i Czesław Guzieniuk[37]. 30 września w budynku WSR w Białymstoku na karę śmierci skazano innych członków WiN, Józefa Kalinkę i Franciszka Makarewicza[38]. Wobec nieskorzystania przez Bieruta z prawa łaski wszystkie wyroki wykonano 10 października 1946 r. w więzieniu białostockim.

Październik

Dwa z dwunastu wydanych tego miesiąca przez Ostapowicza wyroków śmierci zapadły 29 października. Tego dnia o godz. 12.30 rozpoczął się proces trzech członków 6. Brygady Wileńskiej AK: Stefana Czopa „Wuja”, Wiktora Krawczyka „Krysi” i Stanisława Mścichowskiego „Oliwy”. Wszystkich trzech ujęto rannych 30 kwietnia 1946 r. w rejonie Śliwowa i Czochaniej Góry w powiecie wysokomazowieckim.[39] Krawczyk otrzymał postrzał trzema kulami w prawą nogę. Uszkodzenie goleni leczono do 5 sierpnia w szpitalu więziennym w Białymstoku, gdzie próbowano przywrócić do zdrowia także dwóch pozostałych rannych. Najwięcej wysiłku lekarze włożyli w zachowanie życia Stefana Czopa, który nie chcąc dostać się do niewoli, próbował popełnić samobójstwo i strzelił sobie w skroń. Kula uszkodziła kość i błonę mózgową, nie naruszając jednak samego mózgu. Ostatni z oskarżonych w wyniku walki otrzymał postrzał prawej piersi, postrzał kości przedramienia i postrzał dużego palca, który w konsekwencji został mu amputowany.

Po pięćdziesięciu minutach procesu sędzia Ostapowicz w towarzystwie dwóch ławników udał się na naradę. O godz. 14.00 odczytano wyrok, w którym Krawczyk i Czop skazani zostali na karę śmierci, Mścichowski na 15 lat więzienia. Wysyłając opinię o wyroku skierowaną do szefa DSS MON płk. Henryka Holdera, Ostapowicz napisał:

„[…] sąd uznał, że skazani nie zasługują na ułaskawienie jako osobnicy, których pełna eliminacja ze

społeczeństwa będzie dobrodziejstwem dla społeczeństwa”[sic!]

22 listopada 1946 o 16.30 obu rozstrzelano w więzieniu w Białymstoku.[40]

Listopad

W ciągu miesiąca sąd pod kierownictwem Ostapowicza przebył kilkaset kilometrów, przeprowadzając szereg rozpraw pokazowych w całym województwie. 7 listopada udał się do wsi Raczki (pow. augustowski) w celu osądzenia Karola Naruszewicza z oddziału Wacława Górskiego ps. „Oko”.[41] Następnego dnia posiedzenie sądu odbyło się już w Filipowie (pow. suwalski), gdzie karę śmierci wymierzono trzem braciom Staśkiewiczom – żołnierzom AK-WiN; Piotrowi (ur. 1905 r.), Kazimierzowi (ur. 1916 r.) i Antoniemu (ur. 1923 r.).[42] 9 listopada taki sam wyrok zapadł we Frąckach (pow. augustowski) wobec Jana Rutkowskiego „Długiego”, ułaskawionego następnie decyzją Bieruta.[43] 12 listopada WSR w Białymstoku obradował na sesji wyjazdowej w Bakałarzewie Borawskim (pow. suwalski), skazując na karę śmierci Aleksandra Baranowskiego, członka oddziału Wacława Górskiego ps. „Oko”, również ułaskawionego decyzją Bieruta.[44] 18 listopada sąd przeniósł się już do Brańska (pow. bielski) w celu osądzenia znajdujących się w tamtejszym areszcie UB członków WiN: Zygmunta Truszkowskiego i Józefa Falkowskiego. Nazajutrz odbył swoje posiedzenie w Milejczycach (pow. bielski), skazując na śmierć innych członków WiN: Antoniego Karpińskiego i Józefa Leszczyńskiego. Kolejne wyroki śmierci zapadały: 21 listopada w Siemiatyczach (skazanym był Franciszek Kłopotowski), 22 listopada w Kleszczelach, pow. bielski (skazany Tadeusz Olszewski) i 23 listopada w Drohiczynie (pow. bielski), gdzie w budynku miejscowego liceum skazano publicznie na śmierć Edmunda Markiewicza i Ludwika Tararuja.[45] W następnych dniach sędzia Ostapowicz kary śmierci orzekał w pow. białostockim; we wsi Jasionóweczka (25 listopada), w Trzciannem (27), Knyszynie (29) i Czarnej Wsi (30).

Grudzień

Wszyscy skazani w grudniu na karę śmierci należeli do WiN lub NZW. Pierwszym skazanym w tym miesiącu był współpracujący z WiN funkcjonariusz Powiatowego UB w Suwałkach Antoni Szwengier.[46] 7 grudnia jego los podzielił Michał Karmienia „Kolba”, skazany na sesji wyjazdowej w Dąbrówce (pow. sokólski).[47] 17 grudnia na śmierć skazano Zenona Żynela „Konduktora” z NZW, sądzonego na publicznej rozprawie w Czarnej Wsi (pow. białostocki).[48] 22 grudnia taką samą karę otrzymał Edward Czajkowski „Huragan” z oddziału „Burego”.[49] Dwa ostatnie w tym roku wyroki śmierci wymierzono 27 grudnia na sesji wyjazdowej w Wojtkowicach Glinnych (pow. bielski) braciom Zygmuntowi i Lucjanowi Marchelom. Obu skazano za przynależność do oddziału NZW.[50]

Na rozprawę spędzono ok. 500 mieszkańców okolicznych wsi. W ostatnim słowie Lucjan prosił o… rozstrzelanie.[51]

Zygmunt i Lucjan Marchelowie (zamordowani 27.12.1946 r.) przed wykonaniem wyroku objęli się i podczas tego braterskiego pożegnania dowódca plutonu egzekucyjnego oddał w ich kierunku serię z pistoletu maszynowego. Objętych braci żołnierze KBW wrzucili na skrzynię samochodu ciężarowego i odwieźli do lasu, gdzie porzucili ich nie wykopując mogiły. Fot. Poszukiwania IPN

Po kilku tygodniach już na przełomie stycznia i lutego 1947 r. ciała zamordowanych odnalazła przypadkowo osoba przygotowująca drewno na opał.

Znając historię publicznej rozprawy zawiadomiła rodzinę Marchelów. Odnalezione zamarznięte ciała nie dały się rozłączyć. Fot. Poszukiwania IPN

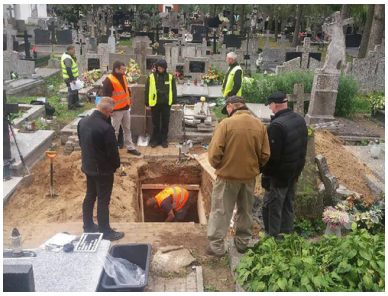

Przygotowano więc drewnianą skrzynię – trumnę, w której umieszczono obu braci. Pochowano ich w tajemnicy, w nieoznaczonym miejscu na cmentarzu w Ciechanowcu. Prace poszukiwawcze IPN umożliwiły ekshumację szczątków 15 września 2017 r. Fot. Poszukiwania IPN

Styczeń 1947

W styczniu lista skazanych przez sędziego Ostapowicza powiększyła się o kolejnych 19 osób. I tym razem znaczną większość osądzonych stanowili żołnierze podziemia antykomunistycznego: Stanisław Adamski, Edmund Chaniewski, Władysław Dzienis, Hieronim Gołaszewski, Franciszek Gosk, Czesław Grabowski, Feliks Grabowski, Zygmunt Grabowski, Zygmunt Koc, Stanisław Kossakowski, Henryk Kowalewski, Mieczysław Marecki, Kazimierz Myszczyński, Stanisław Niedźwiecki, Marian Rogowski, Czesław Skrocki, Paweł Strzyżewski, Józef Zabielski, Tadeusz Zamęcki.

Luty

Dwie z trzech orzeczonych w tym miesiącu kar śmierci wymierzono w siedzibie sądu w Białymstoku, jedną na sesji wyjazdowej w Zambrowie. Najwyższą karę wymierzono: Marianowi Szewczykowi oraz dwóm żołnierzom

NZW: Stefanowi Michałowskiemu i Wacławowi Raginowi.[52]

Marzec

Ostatnią ofiarą „prawniczej" działalności szefa WSR w Białymstoku był współpracujący z WiN funkcjonariusz wojewódzkiego UB Franciszek Wawrzyniak, skazany na śmierć 4 marca. 13 marca wyrok wykonano.[53]

Dwa tygodnie potem sędzia Włodzimierz Ostapowicz opuścił Białostocczyznę.

Uroczystość wręczenia not identyfikacyjnych członkom rodzin ofiar totalitaryzmów - Pałac Prezydencki, 17 czerwca 2019 r.

Szef Wojskowego Sądu Rejonowego we Wrocławiu

Po „okresie białostockim" awansowany w styczniu 1947 r. do stopnia podpułkownika Ostapowicz przez prawie dwa lata pracował na mało eksponowanych stanowiskach w Departamencie Personalnym MON; kierownika sekcji 2. Wydziału IV (26 marca–30 czerwca 1947), kierownika sekcji 3. Wydziału I (1 lipca 1947–16 lutego 1948) i kierownika sekcji 3. Wydziału III (17 lutego–9 września 1948). Zmiana nastąpiła 10 września 1948 r., gdy wyznaczono go na szefa Wojskowego Sądu Okręgowego Nr I w Warszawie. 10 lutego 1949 r. skład sędziowski pod jego kierownictwem wydał wyrok śmierci na Alberta Zamiechowskiego. Do końca roku Ostapowicz złożył swój podpis pod wyrokami śmierci dla Tadeusza Wicherkiewicza, Edmunda Sitka i Stanisława Karczmarka.[53]

7 października 1950 r. sędzia rozpoczął ostatni etap swej wojskowej kariery, obejmując stanowisko szefa Wojskowego Sądu Rejonowego we Wrocławiu. W stolicy Dolnego Śląska rzadko zasiadał za stołem sędziowskim, zajmując się raczej administrowaniem kierowaną przez siebie instytucją. Jednym z nielicznych przykładów osobistego uczestnictwa Ostapowicza w procesach była rozprawa przeciwko członkom największej lokalnej organizacji antykomunistycznej „Rzeczpospolitej Polski Walczącej". W ogłoszonym 31 lipca 1952 r.

wyroku orzekł sześć kar śmierci. Skutkiem wyroku była wykonana 24 kwietnia 1953 r. w więzieniu przy ul. Kleczkowskiej we Wrocławiu egzekucja na Włodzimierzu Pawłowskim i Józefie Radłowskim.[55]

W czasie służby we Wrocławiu Ostapowicz uczestniczył także w procesach odbywających się w innych regionach kraju. 13 lutego 1952 r. w ramach delegacji na Górny Śląsk jako przewodniczący składu sędziowskiego WSR w Katowicach na karę śmierci skazał: Wiktora Marszałka, Teodora Wyrwasa i Franciszka Szczurka.[56] Trzy miesiące później, 15 maja 1952 r., dwóch pierwszych stracono w więzieniu w Katowicach.[57]

Element podejrzany

W 1951 r. ppłk Ostapowicz sam stał się osobą podejrzaną. Kierownictwo Okręgowego Zarządu Informacji (OZI) Nr IV we Wrocławiu uznało bowiem, że jest on… „nacjonalistą ukraińskim".

„Posiadamy dane – pisano w jednym z raportów – że ppłk «O» [Ostapowicz] w okresie pobytu w Stanisławowie był nacjonalistą ukraińskim. Szereg innych dowodów wskazuje na to, że ppłk «O» jest człowiekiem negatywnie nastawionym do Organów Informacji, zarozumiałym, niedostępnym i lewakiem w posunięciach [sic!]…" [58]

Zwerbowany wśród oficerów WSR we Wrocławiu współpracownik OZI twierdził nawet, że w biblioteczce swojego szefa widział książkę z podpisem „Wołodymyr Ostapowicz".[57] Za Ukraińca-komunistę uważała go także część grona adwokatury wrocławskiej. Znający go twierdzili nawet, że w 1939 r. po wkroczeniu do Stanisławowa Armii Czerwonej przestał posługiwać się językiem polskim, przechodząc na ukraiński. Co najmniej od początku lat sześćdziesiątych nie ukrywał ponoć swego ukraińskiego pochodzenia.[60]

Pogrzeb Stalina

9 marca 1953 r. ppłk Włodzimierz Ostapowicz nakazał wszystkim podległym sobie sędziom i pracownikom WSR we Wrocławiu zebrać się w sali nr 144 dla uczczenia pamięci Józefa Stalina. W tym celu w jej centralnym miejscu ustawiono stół z udekorowanym kirem portretem Stalina. Szef sądu stanął samotnie między portretem a zgromadzonym w milczeniu składem osobowym. Jedynym dźwiękiem w panującej ciszy był głośny szloch ppłk. Ostapowicza, który opanowawszy emocje, dopiero po dłuższej chwili przemówił do uczestników uroczystości. Zebrani z powagą wysłuchali wypowiadanych łamiącym się głosem słów przełożonego o tragedii, jaką dla ludzkości była śmierć przywódcy Związku Radzieckiego.[61]

Adwokat

Po rozwiązaniu WSR we Wrocławiu i przeniesieniu do rezerwy w lipcu 1955 r. Ostapowicz, podobnie jak wielu innych zdemobilizowanych sędziów wojskowych, przeszedł do pracy w adwokaturze. 30 września 1955 r. uzyskał wpis na listę adwokatów. Wkrótce potem, 8 października 1955 r., złożył uroczyste ślubowanie. Do 31 grudnia 1956 r. wykonywał praktykę w położonym w pobliżu Wrocławia Strzelinie.[62] Następnie przez ponad dwadzieścia lat, do 1 marca 1978 r., był członkiem Zespołu Adwokackiego nr 3 we Wrocławiu.

Nie cieszył się szacunkiem i sympatią środowiska. W opinii służbowej z 10 stycznia 1959 r. dziekan Okręgowej Rady Adwokackiej we Wrocławiu napisał:

„Pod względem towarzysko-koleżeńskim kol[ega] adw[okat] Ostapowicz nie przejawia chęci współżycia. Jego izolowanie się od grona kolegów adwokatów idzie w parze ze skrytością charakteru."[63]

Jako skrytego i nieprzystępnego zapamiętano go również w Wojskowej Prokuraturze Rejonowej we Wrocławiu:

> „[…] był człowiekiem nadzwyczaj odosobnionym, nie widać było, by z kimś utrzymywał bliższy kontakt, by przy spotkaniu uśmiechnął się lub przynajmniej w inny sposób okazał swoje zadowolenie, nawet wymuszone."[64]

Nekrolog

20 listopada 1979 r. na łamach drukowanego we Wrocławiu „Słowa Polskiego" opublikowano nekrolog o treści:

> „Dnia 18 listopada 1979 r. we Wrocławiu zmarł mgr Włodzimierz Ostapowicz, emerytowany adwokat i obrońca wojskowy, były członek Zespołu Adwokackiego nr 3 we Wrocławiu i nr 1 w Strzelinie. Pułkownik rezerwy, były szef Rejonowego Sądu Wojskowego we Wrocławiu, odznaczony Krzyżem Oficerskim Orderu Odrodzenia Polski i innymi odznaczeniami państwowymi i wojskowymi, lektor KD PZPR Wrocław-Stare Miasto. W zmarłym adwokatura wrocławska traci doświadczonego i sumiennego pracownika, działacza politycznego, szanowanego i cenionego kolegę. Pogrzeb odbędzie się dnia 22 listopada 1979 r. o godz. 14 na Cmentarzu Osobowickim. Cześć jego pamięci".

Wybór miejsca pochówku nie był zapewne przypadkowy; tuż za bramą wjazdową cmentarza, kilka metrów od jego głównej alei. Skromny nagrobek nie wyróżnia się niczym specjalnym z otoczenia. Zawsze świeże kwiaty i płonące (nie tylko 1 listopada) znicze stanowią widoczne świadectwo pamięci bliskich.

W przeciwległym krańcu Polski, pół wieku po tragicznych procesach, rodziny ofiar Włodzimierza Ostapowicza wciąż bezskutecznie poszukują miejsc ich pochówku.

Tekst pochodzi z numeru 12/2005 „Biuletynu IPN”

Tytuł zmieniony przez Redakcję. W pierwodruku brzmiał: „Sędzia-Śmierć. Działalność sędziego Włodzimierza Ostapowicza na Białostocczyźnie (1946-1947)”

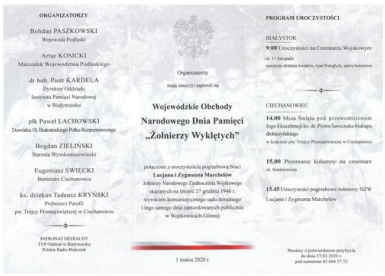
ORGANIZATORZY

Bohdan PASZKOWSKI
Wojewoda Podlaski

Artur KOSICKI
Marszałek Województwa Podlaskiego

dr hab. Piotr KARDELA
Dyrektor Oddziału
Instytutu Pamięci Narodowej
w Białymstoku

płk Paweł LACHOWSKI
Dowódca 18. Białostockiego Pułku Rozpoznawczego

Bogdan ZIELIŃSKI
Starosta Wysokomazowiecki

Eugeniusz SWIĘCKI
Burmistrz Ciechanowca

ks. dziekan Tadeusz KRYŃSKI
Proboszcz Parafii
pw. Trójcy Przenajświętszej w Ciechanowcu

PATRONAT MEDIALNY
TVP Oddział w Białymstoku
Polskie Radio Białystok

Organizatorzy
mają zaszczyt zaprosić na

Wojewódzkie Obchody Narodowego Dnia Pamięci „Żołnierzy Wyklętych”

połączone z uroczystością pogrzebową braci
Lucjana i Zygmunta Marchelów
żołnierzy Narodowego Zjednoczenia Wojskowego
skazanych na śmierć 27 grudnia 1946 r.
wyrokiem komunistycznego sądu doraźnego
i tego samego dnia zamordowanych publicznie
w Wojnowicach-Głuszy

1 marca 2020 r.

PROGRAM UROCZYSTOŚCI

BIAŁYSTOK
9.00 Uroczystości na Cmentarzu Wojskowym
ul. 11 listopada
uroczyste złożenie wieńców, Apel Poległych, salwa honorowa

CIECHANOWIEC
14.00 Msza Święta pod przewodnictwem
Jego Ekscelencji ks. dr. Piotra Sawczuka biskupa
drohiczyńskiego
w kościele pw. Trójcy Przenajświętszej w Ciechanowcu

15.00 Przemarsz kolumny na cmentarz
ul. Sienkiewicza

15.45 Uroczystości pogrzebowe żołnierzy NZW
Lucjana i Zygmunta Marchelów

Prosimy o potwierdzenie przybycia
do dnia 27.02.2020 r.
pod numerem 85 664 57 52

1 marca 2020 r. w Ciechanowcu odbędzie się uroczystość pogrzebowa braci Lucjana i Zygmunta Marchelów

[1] Centralne Archiwum Wojskowe [dalej: CAW], 1495/71/943, Akta osobowe Włodzimierza Ostapowicza.

[2] G. Jakubowski, *Sądownictwo powszechne w Polsce w latach 1944–1950*, Warszawa 2002, s. 39–40.

[3] M. Turlejska, *Te pokolenia żałobami czarne. Skazani na śmierć i ich sędziowie*, Warszawa 1990, s. 370.

[4] Dziennik Ustaw (Dz.U.) 1945, nr 53, poz. 301.

[5] Dz.U. 1945, nr 53, poz. 300. Postępowaniu doraźnemu podlegały przestępstwa ujęte w rozdziale XXXIII i art. 225, 257 § 1, 262 § 1, 2, 258, 259, 286 § 1, 2, 290 oraz art. 22, 23, 29 ust 1. dekretu z 16 XI 1945 r. *O przestępstwach szczególnie niebezpiecznych w okresie odbudowy Państwa*.

[6] Dz.U. 1945, nr 53, poz. 301.

[7] Archiwum Akt Nowych [dalej: AAN], Zespół Ministerstwa Sprawiedliwości, Sądy Doraźne, 1680, k. 81.

[8] *Ibidem*, 1680–1681, 1683–1684, 1686.

[9] *Ibidem*, 1680, k. 80–81. W kolejnych miesiącach 1946 r. do pracy w wydziałach do spraw doraźnych na Białostocczyznę skierowano także innych prawników wojskowych; sędziów Mieczysława Dytrego i Kazimierza Stojanowskiego oraz prokuratora Karola Malawskiego.

[10] AAN, Ministerstwo Sprawiedliwości, Sądy Doraźne (Białystok), 1683, k. 1.

[11] Skazanych w 86 procesach.

[12] Dane łączne z całego okresu istnienia wydziału różnią się od danych cząstkowych, sporządzanych po każdym kolejnym miesiącu działalności. Po podsumowaniu sprawozdań miesięcznych uzyskano następujące liczby: 87 rozpatrzonych spraw, 175 osadzonych osób i 91 orzeczonych kar śmierci. Za bardziej wiarygodne należy jednak uznać dane zbiorcze wykonane na koniec funkcjonowania wydziału.

[13] AAN, Ministerstwo Sprawiedliwości, Sądy Doraźne, 1683, k. 18.

[14] *Ibidem*.

[15] *Ibidem*, k. 1–2.

[16] *Ibidem*, k. 4-6.

[17] M. Turlejska, Te pokolenia..., s. 106.

[18] AAN, Ministerstwo Sprawiedliwości, Sądy Doraźne (Białystok), 1683, k. 7–8. Sprawozdanie obejmuje okres 1–15 IV 1946 r. Brak danych o wyrokach zapadłych w drugiej połowie kwietnia 1946 r.

[19] *Ibidem*, k. 11.

[20] *Ibidem*, k. 11–12.

[21] *Ibidem*, k. 12.

[22] *Ibidem*, k. 11.

[23] K. Krajewski, T. Łabuszewski, „Łupaszka", „Młot", „Huzar". *Działalność 5. i 6. Brygady Wileńskiej AK (1944–1952)*, Warszawa 2002, s. 603.

[24] *Straceni w polskich więzieniach 1944–1956*, Lublin 1994, s. 48, 82, 94, 97, 104, 145, 152, 164.

[25] K. Krajewski, T. Łabuszewski, *Marian Pluciński (1912–1946)* [w:] *Konspiracja i opór społeczny w Polsce 1944–1956. Słownik biograficzny*, t. I, Kraków–Warszawa–Wrocław 2002, s. 365–366.

[26] AAN, Ministerstwo Sprawiedliwości, Sądy Doraźne (Białystok), 1683, k. 15–16.

[27] M. Turlejska, *Sądy na kółkach. Głos przeciw karze śmierci*, „Przegląd Powszechny" 1988, nr 12; S. Murzański, *PRL zbrodnia niedoskonała. Rozważania o terrorze władzy i społecznym oporze*, Warszawa 1996, s. 226.

[28] Dz.U. 1946, nr 30, poz. 192.

[29] Dz.U. 1946, nr 30, poz. 194.

[30] M. Turlejska, *Te pokolenia…*, s. 369.

[31] Archiwum Instytucji Ministerstwa Obrony Narodowej (AICMON), Zespół Najwyższy Sąd Wojskowy, teczka nr 20, Okólniki i zarządzenia Departamentu Służby Sprawiedliwości. Rok 1946, 161/91/3676, k. 4.

[32] J. Kułak, *Aleksander Rybnik (1906–1946)* [w:] *Konspiracja i opór…*, s. 397–399.

[33] Wyrok w sprawie Dr 4/46 WSR w Białymstoku przeciwko Piotrowi Grabowskiemu, kserokopia w zbiorach autora; Lista osób skazanych na karę śmierci przez Wojskowe Sądy Rejonowe (1946–1955), www.ipn.gov.pl, Piotr Grabowski, „Kwestionariusz osoby represjonowanej" wypełnił Piotr Łapiński.

[34] *Lista osób skazanych…*, www.ipn.gov.pl, *Witold Orłowski*, „Kwestionariusz osoby represjonowanej" wypełnił Jerzy Kułak.

[35] *Lista osób skazanych…*, www.ipn.gov.pl, *Stanisław Kosz*, „Kwestionariusz osoby represjonowanej" wypełnił Jerzy Kułak.

[36] *Lista osób skazanych…*, www.ipn.gov.pl, *Stefan Maciejewski*, „Kwestionariusz osoby represjonowanej" wypełnił Jerzy Kułak.

[37] Lista osób skazanych…, www.ipn.gov.pl, Czesław Guzieniuk, „Kwestionariusz osoby represjonowanej" wypełnił Jerzy Kułak.

[38] AIPN Bi, 212/349, Akta sprawy WSR w Białymstoku przeciwko Józefowi Kalince i Franciszkowi Makarewiczowi.

[39] K. Krajewski, T. Łabuszewski, *„Łupaszka", „Młot", „Huzar"…*, s. 603.

[40] AIPN Bi, 212/395, Akta sprawy przeciwko Stefanowi Czopowi i in.

[41] AIPN Bi, 212/402, Akta sprawy przeciwko Karolowi Naruszewiczowi.

[42] AIPN Bi, 212/400, Akta sprawy przeciwko Piotrowi Staśkiewiczowi i in.

[43] Wyrok w sprawie Dr 11/46 WSR w Białymstoku przeciwko Janowi Rutkowskiemu, kserokopia udostępniona przez Bartłomieja Rychlewskiego.

[44] AIPN Bi, 212/405, Akta sprawy przeciwko Piotrowi Staśkiewiczowi i in.

[45] AIPN Bi, 212/410, Akta sprawy przeciwko Lucjanowi Tararujowi i in.

[46] Wyrok w sprawie Dr 120/46 WSR w Białymstoku przeciwko Antoniemu Szwengierowi, kserokopia udostępniona przez B. Rychlewskiego.

[47] *Lista osób skazanych…*, www.ipn.gov.pl, *Michał Karpienia*, „Kwestionariusz osoby represjonowanej" wypełnił Piotr Łapiński.

[48] *Lista osób skazanych…*, www.ipn.gov.pl, Zenon Żynel, „Kwestionariusz osoby represjonowanej" wypełnił Piotr Łapiński.

[49] Wyrok w sprawie Sr 140/47 WSR w Białymstoku przeciwko Edwardowi Czajkowskiemu, kserokopia w zbiorach autora.

[50] *Lista osób skazanych…*, www.ipn.gov.pl, *Lucjan Marchel*, „Kwestionariusz osoby represjonowanej" wypełnił Sławomir Poleszak.

[51] Z. Leszczyńska, *Ginę za to, co najgłębiej człowiek ukochać może*, cz. II, Lublin 2003, s. 152.

[52] *Lista osób skazanych…*, www.ipn.gov.pl, *Stefan Michałowski, Wacław Ragin, Marian Szewczyk*, „Kwestionariusz osoby represjonowanej" wypełnił Piotr Łapiński.

[53] Lista osób skazanych…, www.ipn.gov.pl, Franciszek Wawrzyniak, „Kwestionariusz osoby represjonowanej" wypełnił Piotr Łapiński.

[54] K. Szwagrzyk, *Zbrodnie w majestacie prawa 1944–1955*, Warszawa 2000, s. 308, 316, 321.

[55] *Golgota wrocławska 1945–1956*, oprac. K. Szwagrzyk, Wrocław 1995, s. 556–598.

[56] K. Szwagrzyk, *Zbrodnie…*, s. 349.

[57] *Straceni w polskich więzieniach…*, s. 111, 162.

[58] Informacja na szefa Wojskowego Sądu Rejonowego we Wrocławiu ppłk. Ostapowicza Włodzimierza, sporządzona przez por. [Zbigniewa] Karolaka, oficera sekcji I OZI Nr IV we Wrocławiu w kwietniu 1951 r. (brak daty dziennej), kserokopia w zbiorach autora.

[59] CAW, 1495/71/943, Akta osobowe Włodzimierza Ostapowicza.

[60] Relacje mec. Jerzego Szewczuka z 16 XII 1999 r. i mec. Andrzeja Jochelsona z 21 XI 1995 r., notatki w zbiorach autora.

[61] Relacja Jędrzeja Szydlarskiego – b. pracownika WSR we Wrocławiu z 11 XII 1997 r. Notatka w zbiorach autora.

[62] O tym okresie jego działalności pisał Wojciech Trębacz w tekście *Stalinowski oprawca a Strzelin*, „Nasza Ziemia Strzelińska", nr 146, 3 IX 2004.

[63] Archiwum Okręgowej Rady Adwokackiej we Wrocławiu, 499, Akta osobowe adwokata Włodzimierza Ostapowicza.

[64] List byłego prokuratora WPR we Wrocławiu kpt. Władysława Awruka z 14 V 2003 r., w zbiorach autora.

COFNIJ SIĘ